

ПРИЛОГ КОН ПРОУЧУВАЊЕТО НА ВРСКИТЕ НА ВУК КАРАЦИЌ СО БУГАРСКИТЕ ПЕРЕРОДБЕНИЦИ

Врските на Вук Караџиќ со бугарските преродбеници претставуваат интересен момент во општото настојување за заемно запознавање на историското и културно минато, како и состојбата на бугарскиот и српскиот народ во тоа време.

Одамна е познато едно писмо од С. П. Палаузов, пишувано на Вук Караџиќ од Петроград на 8/20 јуни 1852 г., што го објави В. Богишиќ во „Једна руковет из Вукове преписке“ (Извадак из „Срџа“, год. I и II, Дубровник, Српска дубровачка штампарија А. Пасарића, 1903), стр. 100—101, во кое тој го потсетува Вука на себе и на Мутјев, двајцата Бугари кои во 1840 г. на пат за Бонскиот универзитет имале задоволство да го посетат во Виена неколку пати. Освен писмото Палаузов му испратил на Караџиќа и една книга.

Во Архивата на Српската академија во Вуковата заоставштина се наоѓаат уште три писма од Палаузов и тоа од 11 октомври 1852 год. (сигн. 8188/1), од 12 декември 1852 год. (сигн. 8188/2) и 4/16 септември 1855 г. (сигн. 8188/3).

Во писмото од 12 декември 1852 г., пишувано од Петроград, Палаузов му соопштил на Караџиќа дека има намера да напише историја на ускоците и го моли да му испрати некои книги. Притоа вели: „Много може да се почерпне из ускокските песни, и аз душевно ше Ви бѣдя благодарен, ако ми сообщите, що-ти-годе заради тезе Далматински Запорожци“.

Вук Караџиќ кој прв напечатил македонски народни песни од Разлог во „Додатак к Санктпетербургским сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија с особитим огледима бугарског језика“, изд. во Виена 1822 год.¹⁾ посебно се интересирал и за бугарските народни песни, иако во тоа време тој слабо правел разлика меѓу македонскиот и бугарскиот јазик и македонските народни песни ги објавил под име „бугарски“.

¹⁾ Вук ги имал запишани тие песни уште 1815 г. Во „Народна србска песнарица“, изд. во Виена таа година на стр. 71 под песната бр. 101 „Песна Бугарска“ во бел. на стр. 71 пишува: „Бугарских песама ја имам више од 20 али их сада ни сам могао печати: док се добро, не известим да ли Бугари нѣх овако изговарају, као што их ја преписане имам. У трећој части биће све печатане, и то са пригласима (Tonzeicheu).“

Во писмо од 10 септември 1824 г. му пишува на Караџика П. Тирол од Темишвар:” . . . него на срећу наоди се овде једна Бугарин (из Винче), кој је шесту латинску школу свршио, и мени обећао да ће ми доста Бугарских пјесама преписати: тај ће моћи и оче наш и Блуднога сина лако на Бугарски превести. Од неке слушкиње (Бугаркиње) такођер ћу неколико пјесама ови дана преписати, а вама (пробе ради) и све заједно послати” (Вукова преписка, Београд, Државна штампарија Краљевине Србије, 1913 г., књ. IV, стр. 571).

Нешто подоцна, на 30 ноември истата година, Тирол му соопштил на Вука дека веќе добил неколку бугарски песни и дека „некакав канцелиста Бугарин” му ги преведува „Оче наш” и блудниот син. Исто, стр. 573).

Следната година, на 23 април, Тирол пак му пишувал на Караџика: „А да сам неколико Шокачки и Бугарски пјесама из Бешинове од ондашњег кнеза (доста поодавно) добио, мислим, да сам вам већ јавио. Све ово дакле оћу да Вам по Г-ину Гоздају кој одавде друге неделје у Беч полази, јамачно послати. Он ће пакет на Вас адресирајући код Г. Тирке оставити, и зато се ви тамо по који пут и упитајте. Но будући да су ове Бугарске пјесме у Бешинови скупљење, и тамо по свој прилици сачињене; то мислим да није изlišно знати, под којим и у које су време ови Бугари у Банат преселили ” (Исто, стр. 575/2).

Во Вуковата заоставштина се наоѓаат текстови од 13 бугарски песни (Архива на САН, сигн. 8552 (257), со многу елементи на српскиот јазик, кои на Караџика му ги испратил некојси Панта во писмо од 21 септември 1860 г. преку Максим Шкрлиќ од Радуевац.

Вук Караџиќ се допишувал и со Цани Генчев, соработник и следбеник на Раковски. Генчев му се јавил на Караџика од Одеса на 12 мај 1859 год. (Архива на САН, сигн. 8327) и му соопштил дека му ја испраќа бугарската граматика од Иван Богоев, којашто тој ја барал преку Николај Миронович Тошков, и освен неа му испраќа осум книги „Показалец” од Раковски за да ги раздаде на наведените лица.

За граматиката од Богоев Генчев дава многу лошо мнение, затоа што не била пишувана според народниот јазик. Тој го советува Караџика да не публикува ништо од споменатата граматика: „Ви кад сте толико времена дочекали без бугарске граматике, почекајте јоште мало зашто ќе изићи сад после мало Опыт Българскаго языка от Г. Георги Раковскаго у кога ћете видети, кои е старо-словенскиј јазик, за кои су до данас многу славено-изискатели различно мечтали и мечтају даже и до данас. У овом опиту се доказуе, да су сви Европски јазици произишли от старославенског

²⁾ Три бугарски песни на теренот од некогашната Воена граница забележил околу 1720 г. некојси Немец. Види Гезман, Ерлангенски рукопис старих српско-хрватских народних песама”, Ср. Карловци, 1925, п. бр. 33, 48 и 198.

и да е он био старо-халдејскиј јазик, на ком су се до највећег степена развили науки до Хине... до целој Индији, зато ћете велико добро учинити, ако не приемиште ову граматуку за правилну народну”

Во Архивата на САН се наоѓа и едно писмо од Сава Филаретов до Караџиќ пишувано од Софија на 16 јануари 1860 г. (сигн. 8327). Сава Филаретов, бил во тоа време управник на софиските школи. Од писмото се гледа дека Караџиќ му испратил на Филаретов прашања пред сè за просветната состојба на бугарските градови т.е. колку училишта и цркви имаат. Во одговорот Сава Филаретов вклучил и некои македонски, српски и грчки градови. Филаретов најарно докажува колку голем и многустран бил интересот на Караџиќа спрема Бугарите.

За нас писмото од Филаретов е од големо значење и со обзир на времето кога е пишувано, макар што и самиот Филаретов вели дека се податоците што тој ги дава непотполни. Писмото го објавуваме во Прилогот кон статијата под бр. 2. Во целост го објавуваме и писмото од Цани Генчев (бр. 1 од Прилогот).

Прилој

Писмо бр. 1.

Архива на САН, сигн. 8327

Одеса 19-го Маја 1859

Господин Вук Караџиќ

По вашему желанију, што сте говорили Г. Николају Миرونвичу Тошкову, да Вам пошле Бугарску граматуку сочинение Г. Ивана Богоева, окром не шилемо вам и 8 книга сочинение Г. Раковског „Показалец” назоваема, од кој едну ќе те задржати вам, а за остали умољаваме вас да иј раздате, као што су подписане свакому поименце. А колико за граматуку Г. Богоева, која није по народном езику издадена и зато у Бугарској нигде није приета и нигде се не предае, ер Г. Богоев није знао наш езык, како ваља да га зна човек филолог, а најболе онај, кои полага себе да пише граматуку, огледало народног. езика, молим вас ако желите да публикуете нешто од више поменуте граматике, немојте, ер ќе вас после наши учени побликовати и критиковати, као човека, кои се води по људи незналице. Ви када сте толико времена дочекали без бугарске граматике, почекајте јоште мало заншто ќе изићи сад после мало Опыт Българскаго языка от Г. Георги Раковскаго у кога ћете видити кои е старо-словенскиј јазик, за кои су до данас многу славено-изискатели различно мечтали и мечтају даје и до данас. У овом опиту се доказуе, да су сви Европски јазици проишли от старославенског и да е он био старо-халдејскиј јазик, на ком су се до највећег степена развили науки до Хине. ... до

целој Индии, зато ћете велико добро учинити, ако не приемите ову граматуку за правилну народну.

Будући Г. Раковски ние овде, то ја вас поздрављам от његове стране и шилем вам те књиге и граматуку.

Цани Генчев

Две неподписане књиге отдајте вашим пријатељима кому обете.

Писмо бр. 2.

Архива на САН, сигн. 8327

София, 1860, январь 16

Достопочтенный Вук Стефанович Караджич

Мне совестно что я так поздно посылаю Вам свои заметки по заданным мне Вами вопросам, но что делать, когда у нас такого рода занятия деляются весьма трудно, по известным Вам причинам.

Сведения эти далеко не таковы, какие Вам нужны; я знаю, они не полны и огрызочны: но „чем богаты, тем и рады“.

Надеюсь, что и впередь не лишите меня Вашето доверия, и удостоите сообщать мне обо всем, что только касается нашей общеславянской литературы, остаюсь на всегда.

Вашим

Милостивый Государь,

покорнейшим слугою

Савва В. Филаретов

Управитель Софийских училищ

1. Градове в България:

Крепост Видин къщи: 15.000 (8.000 бълг., 7.000 тур.), митрополия, 2 училища

Аргир-Паланка к. 400 (200 бълг., 200 тур.)

Лом, к. 2500 (2.000 бълг., 500 тур.), училище, църква

Дреновец, или Дреново к. 2.000 бълг.

Мильковец, или Милково к. 1.800 бълг.

Чипровец — Чипровцы к. 1.500 бълг. и 20 к. тур., църква и училище

Пирот к. 5.000 (3.000 бълг., 1930 тур. и 50 к. евр.), 2 църкви, 2 училища

Берковица к. 4.500 (2.000 бълг., 1.400 тур. и 50 еврейски), църква и училища

Ниш к. 8.000 (5.000 бълг., 3.000 тур.), 1 църква, 2 училища

Орехово к. 8.000 (5.000 бълг., 3.000 тур.), 1 църква и училище

Враца к. 5.000 (3.000 бълг., 1.800 тур. и 200 еврейски)

Сопот к. 2.000 бълг., црква, манастир и 2 училища
 Никопол кџи 2.000 (500 бълг., 1.500 тур.)
 Свишов к. 4.000 (3.000 бълг., 1.000 тур.)
 Плевен к. 4.000 (3.000 бълг., 800 тур., 200 еврейски)
 Ловеч к. 3.000 (1.000 бълг., 2.000 тур.), 2 цркви, 3 училища
 Севлиево к. 2.000 (1.000 бълг., 1.000 тур.)
 Русе к. 8.000 (5.000 бълг., 2.500 тур., и 500 еврейски)
 Търново к. 10.000 ($\frac{1}{3}$ бълг., $\frac{2}{3}$ тур.)
 Осман-Пазар к. 2.000 (1.500 тур., 500 бълг.)
 Тутрукан кџи 1.000 (Българи и Власи)
 Силистра к. 4.000 (1.000 бълг., 3.000 турски)
 Разград к. 2.000 ($\frac{3}{4}$ турски, $\frac{1}{4}$ български)
 Шумен к. 8.000 ($\frac{1}{2}$ тур., $\frac{1}{2}$ бълг., еврейски, арменски)
 Джумаа к. 3.000 ($\frac{2}{3}$ тур., $\frac{1}{3}$ бълг.)
 Расоват 200 бълг. к. до Дунав
 Кључук-Кайнарџи к. 50 бълг.
 Кљостенџа 600 к. ($\frac{1}{2}$ тур., $\frac{1}{2}$ бълг.)
 Мангалия к. 800 (600 бълг., 200 тур.)
 Чирпан к. 2000 (1.800 тур., 200 бълг.)
 Хаскеј к. 3.000 ($\frac{2}{3}$ тур., $\frac{1}{2}$ бълг., евр.)
 Кара су — Ениџе к. 1.500 ($\frac{9}{10}$ тур., $\frac{1}{10}$ бълг.)

Реки у Българија

Лом, Цибра, Огуст или Отос, Искер — Искър, Вит, Осем — Осъм, Росица у Севлијск, Јантра през Търново, Дриста, Табан, Озеро Девно, Камчик, Ситница, Лепениц, Вардар, Струма, Стрема, Марица, Тунџа, Црна-Река, Брегалница, Струмица, Тета, Тенга.

Градове у Македонија, Румелија и Архипелагът:

Солун кџи 4.00 ($\frac{1}{2}$ евр., $\frac{1}{4}$ бълг., $\frac{1}{4}$ тур.)
 Сер к. 10.000 ($\frac{2}{3}$ бълг., $\frac{1}{3}$ тур. и цинцарски)
 Драма к. 4.000 ($\frac{1}{2}$ бълг., $\frac{1}{2}$ тур.)
 Ениџе при Солун к. 2.000 ($\frac{1}{2}$ бълг., $\frac{1}{2}$ тур.)
 Кавала к. 3.000 ($\frac{2}{3}$ тур., $\frac{1}{3}$ бълг.)
 Гјумурџина к. 5.000 ($\frac{1}{2}$ тур., $\frac{1}{2}$ бълг., евр.)
 Остр. Тасо 3.000 к. Гръци
 Дренопол или Едрене к. 25.000
 Чингал — Бургас к. 1.500 (1.000 бълг., 500 тур.)
 Селиврия к. 1.000 ($\frac{1}{2}$ тур., $\frac{1}{2}$ бълг.)
 Записано С. Филаретовым 1859 г. в Болгарији.

Софија (Средец)

Има 6.000 кџи до 30.000 жители. 2.000 кџи бълг., 2.000 тур., и 2.000 еврейски. Има едно българско училище с 500 ученика и

българско Девическо, въздигнато на 1859 с иждивение на Д. Трайкова, с 150 девойки. Има 8 църкви стари и една нова с краля Стефана. 25 джамии с поедна школица, 4 синагоги с поедно училище. Една казарма и 4 топли бани (минерални води) с каменни постройки от старо време. Такива минерални и топли води има на много места около София: при землетрясението на 1858 извре нов источник с врела вода колко и кара 2 воденички камика. В окружност на 20 часа около София, по Витоша и Стара планина има до 18 стари манастири, запустели тогдa от користолубието на Гръцки-те Владици. Гражданае те чинят местна търговия. Жените работят добри чорапи и продават за по други места. Селенете работят земледелие и имат доста жива стока та искарват си за Цари-град. София е разположена на една равнина испресечена с чисти прозрачни води и планините около нея я представляват като накитена невеста. Най-хубавите расходки с Крива-Речка село Бояна, село Драголевца сос Манастир Успения Богородици, и др. От София зависят уездни градове Брезник, Радомир, Златица и Етрополе. Села има повихе од 350 и сички са се Българе трудолюбиви, крупни и гостоприимни. Них наричат Шопи като на присмех. Оно од части като да има унизително значение, равно с Мужик ако и да мислят че Шопи не е друго освен Софци, Софийци, Шопе, точно така, както и мужик отпърво не е имало значение. Шопите живеят по сичко софийско поле, кое се простира на длъжь 28 часа, а на шир 6—7 часа. Планина Витоша има богати руди, но не са работят. Върхът на тая планина и лете сохранява снег, кого наричат цървен снег. Само в 3—4 села има по неколко къщи турски, а турците от село Кошарево у Брезнишкото са хайдуцы *ex officio*.

Селяните верват че кога овце ге им са болни, то като ги накърмят с човешко месо от тело на умрел и на скорозакопан Евреин, уж оздравявали. Много покойники Евреи са изваждат ноцем из гробът. Ние са трудихме секак, да ги отучиме от тоя лош предрасудок.

Берковица

Има 800 къщи, със 6.000 жители. 200 тур., 70 евр., и 530 българе. Църква и училище. Села-та на около имат 35.000 Българе. Изважда прекрасни коври.

Брезник

300 къщи од които 80 турски а други-те са се български. Има църква и училище.

Кюстендил

Има около 600 къщи с 7.000 жители на прекрасно местоположение с много минерални води и изобилие в жита и овоция. Има потурчени църкви, има сега нова църква и училище.

Враца

С 5.000 къщи од които до 2.500 български, 500 еврейски и 2.000 турски. Има стари Монастири с надписи, има на околу развалини от стари укрепления. Има 2 мъжки училища и 1 женско, но кое сега е затворено от интриги на невежественни чорбаџии. Изважда куприна и сахтане кожи за немско.

(Записано в Софии С. В. Филаретовим 1859 г.)

Помаци

По градовете ги не знајат никъде, а има само по села-та околу Филибе, Враца и Доспатски-те плснини. Некои казуват да има сички до 500.000 души у сичка Румелия, а други мислат да не са повеќе от 200.000 души. Помаците са чисти Българе. Они са били христијане, а преди стотина година са приели турска-та вера. Они и до днес сахранили са обичаи български, и както у дома си с жени и деца-та, така и на секаде си говорјат на чист български јазык. От сто помаци едвали ще се најдат до 4—5 мъже, кои да огбират што-годе по турски. Они са тврде слаби у своя-та нова Турска вера: у Дџамия редко ходия; турци-те ги имат за присмех; заедно с христијане-те на Гергев-денъ и они кољат ягне-та в честь святому, паљат у църквите свеци, носјат болни-те си да им чете поп и проч и проч . . . Нихно-то занјатие и земледелие, скотоводство и трговия на дребно по села-та, или извозничество-кирадџилак. Облекло-то им е чисто българско освен само една чалма, коато ги показва за Турци. жени-те им имат јашмак, на повечето си ходјат открити, както секи Българки — христијанки.

Павликјане (католици Българе)

Павликјане-те са Българе чисти, но не знајат от кое време и по какви причини тие Българе са отстапили от Првოსлавие-то и са приели католическа-та Вера. За што са наричат „Павликјане“ нито они сами знајат причината, нито пак ние знаеме не што положително за това. Предание има, че от католичкиот поп Павел, што ги е обърнал в католичество, да се наричат Павликјане. Јазык, облекло, нрави, обичаи, поминък у Павликјане-те са се еднакви както и у други-те Българе Православни. Павликјане-те употребјават латинска-та азбука.

Они живејат у Пловдив, у села-те околу Пловдив и Свищов; казват да има доста и у Добрудџа, край Дунав. Сички Павликјане у Турско може да има до 50.000 души. у Пловдив имат църква св. Людовика и имат Епископ. Они Населјават в села Пловдивски: 1. Калашлия; 2. Селџџиково; 3. Доваџова или Дугудџа; 4. Хамбарлии; 5. Болгаџия и 6. Дуванлия. — Околу Свищов Павликјане-те са околу 500 семейства и живејат в 4 села: 1. Жъжене; 2. Ореш;

3. Трънчивац и 4 Беленш. У секо село имат и църква и школа. От преди они влязали в брачен союз с православни-те, но сега им е забранено от католически-те святиници, които въобще им внушават некаква ненавист към православни-те Българе. У Добруджата са распръснати по села-та много-то не казват да има и по некои градове както в Тулча, Бабадаа и пр.

(Записано в Софии С. В. Филаретовим 1859 г.)

Цвета Органчиева

ПРИЛОЖЕНИЕ К ИЗУЧЕНИЮ СВЯЗЕЙ ВУКА КАРАДЖИЧА С БОЛГАРСКИМИ ВОЗРОЖДЕНЦАМИ

(Резюме)

Связи Вука Караджича с болгарскими возрожденцами представляют интересный момент в общих, взаимных стремлениях познакомиться с историческим и культурным прошлым, как и с состоянием болгарского и сербского народов в то время.

Автор приведённой статьи прежде всего указывает на уже известные письма, из которых видно проявление Вуком Караджичем интереса к болгарам, их языку и народной поэзии, а затем сообщает о том, что в литературном наследстве Вука, находящемся в Архиве Сербской Академии Наук в Белграде имеется 13 болгарских народных песен (сигн. 8552/257), содержащие много элементов сербского языка. Эти письма послал Караджичу некто Панта в письме от 12-сентября 1860 года через Максима из Радуевца.

Затем автор указывает и на два, до сих пор ещё необъявленных письма болгарских возрожденцев Вуку Караджичу. Первое от Цани Генчева, сотрудника Раковского, написанное в Одессе 12-го мая 1859 года (Архив САН, сигн. 8327), в котором он ему сообщает о том, что высылает ему болгарскую грамматику Ивана Богоева, которую он (Вук) просил через Николая Мироновича Тошкова, и кроме неё ещё 8 книг „Показалец“ Раковского, с тем чтобы он раздал их приведённым лицам.

О грамматике Богоева Генчев даёт плохую оценку, так как она не была написана на основе народного языка. Он советует Караджичу не публиковать ничего из этой грамматики, а подождать пока выйдет „Опыт болгарского языка“ Георгия Раковского.

Второе письмо от Саввы Филаретова, управителя софийских училищ, написано в Софии 16-го января 1860 года (Архив САН, сигн. 8327). Письмо от Саввы Филаретова лучше всего указывает, насколько велик и многосторонен был интерес Караджича к болгарам.

Оба письма автор помещает в целости в приложении к статье.